

การอ่านวรรณคดีนิราศกวางตุ้ง : ความคลาดเคลื่อนของ ช่วงเวลาในประวัติศาสตร์สัมพันธ์ภาพไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรี ยวูเหริน เลี้ยว

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษานิราศกวางตุ้งหรือนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีนซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีที่ได้บันทึกเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงจีน ณ กรุงปักกิ่งไว้อย่างละเอียด โดยมุ่งศึกษาถึงวันออกเดินทาง วันมาถึงกวางตุ้ง และวันที่คณะทูตได้เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนที่กรุงปักกิ่ง โดยจะทำการศึกษาเปรียบเทียบนิราศกวางตุ้งกับเอกสารประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่ได้บันทึกเหตุการณ์ถวายพระราชบรรณการของประเทศสยามในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง แห่งราชวงศ์ชิง และศึกษาความแตกต่างของปฏิทินโบราณที่ใช้ทั้งปฏิทินของไทยและจีน ตลอดจนวิธีการแปลงให้เป็นวันเวลาตามปฏิทินสากลที่ใช้ทั่วไปในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าวันที่คณะทูตไทยออกเดินทางจากกรุงธนบุรี คือ วันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1781 (1781-6-19) วันที่คณะทูตเดินทางมาถึงเมืองกวางโจว คือ วันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1781 (1781-7-23) วันที่คณะทูตชุดที่ไปปักกิ่งออกเดินทางไปปักกิ่ง คือ วันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 1781 (1781-10-19) วันที่คณะทูตเข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงนั้น จะอยู่หลังวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1782 (1782-2-12) และก่อนวันที่ 13 มีนาคม ค.ศ. 1782 (1782-3-13) ซึ่งอาจจะเป็นวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1782 (1782-3-9)

คณะภาษาตะวันออก
มหาวิทยาลัยนานาชาติศึกษา
เชียงใหม่
ประเทศจีน

ruofay@hotmail.com

บทความวิจัย

รับบทความ: 18 ธันวาคม 2566

แก้ไขบทความ: 21 มีนาคม 2567

ตอบรับ: 2 เมษายน 2567

คำสำคัญ นิราศกวางตุ้ง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
สัมพันธ์ภาพไทย-จีน ปฏิทินโบราณ

Nirat Travels to Guangdong: Inaccuracy in the Thai-Chinese Relations History during the Thonburi Period

Yuren Liao

Abstract

Nirat Travels to Guangdong or *Phraya Mahanuphap's Travels to China* composed by Phraya Mahanuphap, is a literary work during the Thonburi Period, which records the historical event of "The King of Thonburi appointing envoys to establish and develop diplomatic relations with Qianlong Emperor, the emperor of China at that time" in detail. Therefore, it has attracted widespread attention from both Thai and Chinese historians who are interested in researching Thai-Chinese relations during the Thonburi – Emperor Qianlong Period. However, owing to not understanding or not noticing the differences of the Thai and Chinese traditional calendar at that time, there are confusion and inaccuracy on the departure date of King Taksin's envoys in research and studies. The study examines the differences between the ancient calendars used in both Thailand and China, as well as methods and rules of converting these dates of traditional calendars into dates in the modern Gregorian calendar. The research results of the study are as follows: the Thai envoys departed from Thonburi on June 19, 1781, arrived in Guangzhou on July 23, 1781, departed heading to Beijing on October 19, 1781, and the audience with Emperor Qianlong most likely on March 9, 1782.

*School of Asian and African
Studies
Shanghai International Studies
University
P.R. China*

ruofay@hotmail.com

Research Article

Received: 18 December 2023

Revised: 21 March 2024

Accepted: 2 April 2024

Keywords: *Nirat Travels to Guangdong*, King Taksin, Thai-Chinese relations, traditional calendar

บทนำ

นิราศกวางตุ้งหรือนิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีนซึ่งเป็นผลงานของเจ้าพระยามหานุภาพเป็นวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีที่มีคุณค่าทั้งทางวรรณกรรมและทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้บันทึกเรื่องที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีต่อพระเจ้ากรุงจีน แผ่นดินเฉียนหลง ณ กรุงปักกิ่งไว้อย่างละเอียดและเป็น “จดหมายเหตุเหลืออยู่ฉบับเดียวที่ปรากฏรายการเรื่องทูตไทยไปเมืองจีนคราวนั้น” (หอพระสมุดวชิรญาณ, 2462) นิราศกวางตุ้งจึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากนักประวัติศาสตร์ทั้งชาวไทยและชาวจีนที่สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสัมพันธภาพไทย-จีนในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง แต่ด้วยเพราะไม่เข้าใจหรือไม่สังเกตความแตกต่างของปฏิทินโบราณที่ใช้ทั้งของไทยและของจีนในสมัยนั้น จึงได้เกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนเรื่องช่วงเวลาของคณะทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เดินทางมายังราชสำนักเฉียนหลงในงานวิจัยต่าง ๆ บทความเรื่องนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อที่จะไขข้อสงสัยวันออกเดินทาง วันมาถึงกวางตุ้ง และวันเข้าเฝ้าที่กรุงปักกิ่งของคณะทูตฯ โดยการอ่านเปรียบเทียบนิราศกวางตุ้งซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานชั้นต้นของฝ่ายไทยที่เป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องของเอกสารด้านประวัติศาสตร์ในสมัยนั้น กับเอกสารประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่ได้บันทึกเหตุการณ์ถวายพระราชบรรณาการของคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงแห่งราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้นของฝ่ายจีน

ระบบบรรณาการระหว่างสยามกับจีนในราชวงศ์ชิง

การปกครองในระยะแรกของราชวงศ์ชิง ราชสำนักแมนจูได้นำแบบแผนความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการของราชวงศ์หมิงเดิมมาใช้โดยออกประกาศพระราชกฤษฎีกาเมื่อ ค.ศ. 1647 เชิญรัฐเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นรัฐบรรณาการของระบบการปกครองใหม่ (清史稿, 卷四, 本纪四, pp. 107-108, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, p. 187) และประเทศสยาม

เป็นรัฐบรรณาการรัฐแรกที่ได้รับอนุญาตให้ส่งบรรณาการไปถวายพระจักรพรรดิของราชวงศ์ชิงตามคลองประเพณีคือคลองบรรณาการกวางตุ้งเมื่อ ค.ศ. 1653 (清实录, 世祖实录, 卷三十, pp. 20-21, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, p. 204)

หลังจากที่จักรพรรดิคังซีขึ้นครองราชย์เมื่อ ค.ศ. 1662 ในปี ค.ศ. 1664 ราชสำนักชิงได้กำหนดจำนวนเรือในคณะบรรณาการของสยามไว้เป็นการถาวรจำนวน 3 ลำ โดยระบุชื่อว่าเรือ *เจิ้งกั๋ง* (正贡) *ฝูกั๋ง* (副贡) และ *ฮู่กั๋ง* (护贡) (สารสินวิระผล, 2548, น. 31) อีกสามปีต่อมา ก็กำหนดช่วงเวลาส่งบรรณาการเป็นพิธีการว่า “คณะทูตชุดหนึ่งทุก 3 ปี จำนวนเรือ (บรรณาการ) ในแต่ละคณะต้องไม่เกิน 3 ลำ โดยมีลูกเรือไม่เกินลำละ 100 คน คณะทูตที่ไปยังปักกิ่งจะมีคนที่แข็งแรงได้ไม่เกิน 22 คน” (清会典, 卷一百四, 礼部四十八, pp. 27-30, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, pp. 326-327)

แม้ราชสำนักชิงพยายามจัดระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบบรรณาการเพื่อจำกัดจำนวนเรือ 3 ลำในคณะเรือบรรณาการของสยาม แต่ทางสยามก็สามารถเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุดให้กับศักยภาพทางการค้าในระบบบรรณาการ โดยนอกจากจะมีเรือบรรณาการตามระเบียบ “ปกติ” 3 ลำแล้ว ยังมีเรืออื่น ๆ อีกกลุ่มใหญ่ที่ผูกติดมากับปฏิบัติการเพื่อถวายบรรณาการในทางใดทางหนึ่ง เพื่อไว้ใช้สำรองเรือบรรณาการที่อาจอับปางในทะเลบนเส้นทางจากสยามไปกวางตุ้ง ซึ่งการสูญหายแต่ละครั้งคงมีปริมาณความถี่สูง เนื่องจากสภาวะของการแล่นเรือและการคุกคามอย่างต่อเนื่องจากโจรสลัด ทำให้เป็นการดำเนินการที่เสี่ยงต่ออันตรายในตอนนั้น เรือเหล่านั้นเป็นที่รู้จักกันในชื่อต่าง ๆ ได้แก่ เรือ *บูกั๋ง* (补贡) คือเรือบรรณาการเสริมที่ใช้บรรทุกเครื่องบรรณาการเสริมเพื่อทดแทนส่วนที่อาจจะสูญหายหรือเสียหายในภารกิจครั้งก่อน เรือ *กั๋นกั๋ง* (探贡) คือเรือบรรณาการตรวจที่ใช้ “ตรวจสอด” อย่างเปิดเผยถึงกำหนดการที่ผิดปกติในการเดินเรือของเรือบรรณาการปกติ และเรือ *เจียกั๋ง* (接贡) คือเรือรับบรรณาการที่ได้รับมอบหมายหน้าที่รับคณะผู้เชิญเครื่องบรรณาการอย่างเป็นทางการกลับมาจากปักกิ่ง หรือพระราชสาส์นของจักรพรรดิหรือของขงวัญของ

จักรพรรดิจากราชสำนักแมนจูหรือสิ่งของเหล่านั้นทั้งหมด (สารสิน วีระผล, 2548, น. 33)

เมื่อคณะทูตสยามมาถึงกวางตุ้ง และทันทีที่คณะที่ต้องไปยังกรุงปักกิ่ง ออกเดินทางจากกวางตุ้ง (ระยะทางประมาณ 7,000 ลี้ ราว 3,500 กิโลเมตร) ทั้งทางน้ำ และทางบก โดยปกติจะใช้เวลาสามถึงสี่เดือน (การเดินทางไปกลับหกถึงแปดเดือน) พวกที่เหลืออยู่ข้างหลังที่กวางตุ้งหลายคนไม่ได้อยู่ว่างเฉย ๆ เพื่อรอการกลับมาของ ทูตตามที่ระบุในระเบียบข้างต้น ตรงกันข้าม พวกเขาจะร้องขอต่อเจ้าหน้าที่แห่ง ราชสำนักชิง เพื่อขออนุญาตให้ลูกเรือบางคนที่ยังค้างอยู่ที่กวางตุ้ง นำเรือของคณะทูต กลับไปยังสยามเพื่อ “ปรับสภาพและสร้างความพร้อม” เพื่อให้กลับมาที่กวางตุ้ง ทันเวลาพบกับคณะที่เดินทางกลับมาจากปักกิ่ง (Liang Tingnan, 1993, p. 187)

ตามปกติแล้ว คณะทูตบรรณาการจะเดินทางออกจากสยามโดยอาศัย ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่มีอิทธิพลในเดือนมิถุนายนถึงสิงหาคมและใช้เวลา สามสิบถึงสี่สิบวันเพื่อไปยังกวางตุ้ง ขณะที่คณะที่ต้องไปปักกิ่งตามธรรมเนียมปฏิบัติ ใช้เวลาถึงแปดเดือนเพื่อบรรลุลุการกิจ เรือสยามจึงมีเวลาเหลือเพียงพอ (ฤดูเดินทาง สองฤดูเต็ม) ที่จะกลับมายังสยามโดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะ เริ่มพัดในเดือนพฤศจิกายนและกลับไปยังกวางตุ้งเพื่อรับคณะในปีต่อมาด้วย ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ดังนั้นเรือของสยามจะสามารถขนส่งสินค้าประเภทอับเฉา จำนวนมากเพื่อขายในการถวายเป็นเครื่องบรรณาการครั้งหนึ่ง ๆ โดยการแล่นเรือไปมา ได้มากถึงสี่เที่ยว

วิธีปฏิบัติในการบรรทุกสินค้าประเภทอับเฉาสี่ส่วนในสี่เที่ยวสำหรับการส่ง คณะทูตแต่ละครั้งนี้น่าจะเป็นสินค้าที่จัดอยู่ในประเภทปลอดภาษี ซึ่งจะทำให้เรา เข้าใจได้ว่า ภาพโดยรวมที่การถวายเป็นบรรณาการของชาวสยามนั้น สอดคล้องกับ ลักษณะการดำเนินงานอย่างเป็นทางการของราชวงศ์ชิง เรียกว่า ไ่หฺวงป้อไห่ล (厚往薄来) ซึ่งแปลตามตัวว่า “มาเบา กลับหนัก” หมายความว่า ชาวสยามจะได้ ประโยชน์อย่างมากจากกระบวนการดังกล่าว (สารสิน วีระผล, 2548, น. 35-37)

คลองบรรณาการกวางตุ้ง (粵道)¹

คลองบรรณาการกวางตุ้ง เป็นคลองประเพณีที่ราชสำนักชิงกำหนดให้รัฐบรรณาการที่อยู่ทางทะเลตะวันตกต่าง ๆ ได้แก่ สยาม อิตาลี โปรตุเกส และอังกฤษ มาถวายเครื่องราชบรรณาการต่อจักรพรรดิของราชวงศ์ชิง (Liang Tingnan, 1993, p. 164) ประเทศสยามเป็นรัฐบรรณาการรัฐแรกที่ได้รับอนุญาตให้ส่งบรรณาการไปถวายจักรพรรดิของราชวงศ์ชิงตามคลองประเพณีหรือคลองบรรณาการกวางตุ้งเมื่อ ค.ศ. 1652 ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 1860 ประเทศสยามได้ส่งคณะทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการกับราชวงศ์ชิงที่กรุงปักกิ่งรวมแล้วประมาณ 55 ครั้ง (Chen Hui & Xiong Tao, 2012, pp. 376-377)

นิราศกวางตุ้งเป็นจดหมายเหตุซึ่งเหลืออยู่เพียงฉบับเดียวที่ได้บันทึกเหตุการณ์ในการเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนและแบบธรรมเนียมการทูตเมื่อ ค.ศ. 1781 ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงสภาพบ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง และประเพณีการปฏิบัติของชาวเรืออีกด้วย นิราศกวางตุ้งเป็นวรรณกรรมที่ใช้ถ้อยคำง่าย สำนวนราบเรียบ กระบวนพรรณนาละเอียดลออ จึงมีความไพเราะไม่น้อยทีเดียว (อุทัย ไชยานนท์, 2545, น. 79)

ความมุ่งหมายที่กวีแต่งนิราศเรื่องนี้น่าจะเป็นเพราะต้องการที่จะบันทึกเรื่องราวประทับใจในการเดินทางทางเรือ การต้อนรับ และสิ่งแปลกตาที่ได้พบเห็นในต่างแดน ทั้งต้องการเฉลิมพระเกียรติและแต่งถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วย ดังข้อความตอนต้นในนิราศกวางตุ้ง ที่กล่าวไว้ว่า

¹ คำว่า “คลองบรรณาการ” หรือ “คลองประเพณี” เป็นคำที่ใช้ใน *นิราศกวางตุ้ง* ซึ่งจะหมายถึงเส้นทาง การเดินเรือจากประเทศสยามสู่มณฑลกวางตุ้งของจีนของคณะทูตไทยที่ไปถวายเครื่องราชบรรณาการต่อ จักรพรรดิในราชวงศ์ชิง ซึ่งมีความหมายตรงกับคำภาษาจีนว่า “道” ส่วนคำว่า “กวางตุ้ง” นั้น ภาษาจีนจะมีคำสั้น ๆ ที่เรียกว่า “粤” ดังนั้น ผู้เขียนจึงใช้คำว่า “คลองบรรณาการกวางตุ้ง” มาแปล คำภาษาจีนที่ว่า “粤道”

.....	สรวมชีพบังคมบรมนารถ
ด้วยภักดีสุลีลาบาท	อภิวาทขอเบื่องพระบารมี
ปนร่มโพธิ์สุวรรณกั้นเกษ	ไปประเทศกวางตุ้งกรุงศรี
เป็นจดหมายมาถวายด้วยภักดี	ตามที่ได้สดับเดิมความ

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)

นิราศกวางตุ้งมีเนื้อหาเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่ง จากนั้นกล่าวถึงคณะทูตไทยได้ออกเดินทางโดยเรือสำเภา 11 ลำ เพื่อไปยังประเทศจีน โดยมีบทชมขบวนเรือของคณะทูต เครื่องบรรณาการ พระราชสาส์น ความอาลัยห่วงใยบ้านเมือง และยังได้กล่าวถึงการเดินทางผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ อย่างละเอียด โดยเริ่มต้นกล่าวถึงตั้งแต่การออกเดินเรือจากปากน้ำเจ้าพระยา แล้วไปถึงเขาสามร้อยยอด และเมืองพุทไธมาส แล้วผ่านเกาะขวาง เกาะมัน และเกาะกุนตุน หรือเรียกว่าเขาขนุน แล้วไปถึงเมืองปากสัก ปากน้ำญวนใหญ่ บรรพตช้างข้าม กับบรรพตอินตั่งตัวบุตร และวาไหล ซึ่งเป็นเมืองญวนเมืองสุดท้าย แล้วก็มุ่งหน้าข้ามไปตามบูรพาภาค จนไปถึงเกาะไหลบานซึ่งเป็นสถานที่เข้าออกเมืองกวางตุ้ง หลังเข้าไหลบานก็ให้เห็นเกาะมาเกา (มาเก๊า) จนกระทั่งเดินทางถึงทวารพัคคี (ประตูเสือ) ซึ่งการเดินทางเรือสำเภาจากกรุงธนบุรีไปถึงเมืองกวางตุ้งในครั้งนี้ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 33 วัน มีระยะทางประมาณ 4,800 กิโลเมตร ดังข้อความในนิราศกวางตุ้งที่กล่าวไว้ว่า

.....	ขอประมาณแต่นิราทานี้
ถ้านับวันก็ได้สามสิบสามวัน	ถ้าสำคัญว่าเท่าไรในวิถี
ก็ได้สามร้อยโยชน์เศษสังเกตมี	ถึงทวารพัคคีทันใด

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)

ต่อจากนั้นในนิราศกวางตุ้งยังมีการกล่าวชมเมืองกวางตุ้ง กล่าวถึงประเพณีจีน การเดินทางกลับ และจบเรื่องด้วยการสดุดีพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

การเดินทางเรือทะเลในเส้นทางนี้ตรงกับเส้นทางการเดินเรือจากกวางตุ้งไปยัง สยามหรือจากสยามมาสู่กวางตุ้งที่ได้บันทึกไว้อย่างละเอียดในหนังสือต่าง ๆ ของ ราชวงศ์หมิง ได้แก่ หนังสือเรื่อง *ซูหยวนจ่าจี้* (菽园杂记) เรื่อง *ชีหยางฉาวกั๋งเตียนลู่* (西洋朝贡典录) เรื่อง *ห่ายยุหวิ* (海语) และเรื่อง *ซือหยีกว่างจี้* (四夷广记) ซึ่งหนังสือ เหล่านี้ล้วนได้บันทึกไว้ว่า การเดินเรือทะเลระหว่างกวางตุ้งกับเสียมรฐุนั้น จำเป็นต้อง เดินทางผ่านเกาะสามร้อยยอด (笔架山) เกาะขวางใหญ่ (大横岛) เกาะกุนตุน (昆仑山) เมืองปาสัก (占城) บรรพตอินตั้งตัวบุตร (灵山) และวาโหล (外罗洋) (Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, pp. 106-109, 135)

วันเวลาที่ได้บันทึกในนิราศกวางตุ้ง

นิราศกวางตุ้งนอกจากมีเนื้อหากล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการแต่ง การชม ขบวนเรือของคณะทูต เครื่องบรรณาการ พระราชสาส์น ความอาลัยห่วงใยบ้านเมือง กล่าวถึงการเดินทางผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ อย่างละเอียดตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีเนื้อหาที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์อย่างยิ่งอีกด้วย กล่าวคือในนิราศ กวางตุ้งได้บันทึกวันเวลาของเหตุการณ์ที่คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เดินทาง มายังราชสำนักเฉียนหลงเพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการไว้ตั้งแต่วันออกเดินทาง วันมาถึงเมืองกวางโจว วันเทศกาลบ้นสื้อ (万寿)² ตลอดจนวันออกเดินทางไปกรุงปักกิ่ง อย่างละเอียดและชัดเจน ซึ่งทำให้นิราศกวางตุ้งเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องของ

² คำว่า “บ้นสื้อ” เป็นคำแปลตามเสียงของคำภาษาจีนที่ว่า “万寿” ซึ่งมีความหมายว่า อายุยืนยาว เป็นหนึ่งปี ที่มักจะใช้แทนวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระจักรพรรดิ ตามการบันทึกทางประวัติศาสตร์ วันคล้าย วันพระบรมราชสมภพของจักรพรรดิเฉียนหลงเป็นวันที่ 13 เดือน 8 ตามปฏิทินการเกษตรของจีน ซึ่งอยู่ใกล้กับ วันไหว้พระจันทร์ เทศกาลใหญ่พื้นเมืองของจีนในวันที่ 15 เดือน 8 ราชสำนักชิงจึงได้กำหนดให้วันที่ 13 ถึง วันที่ 15 เดือน 8 ของทุกปี รวมเป็นเทศกาลบ้นสื้อ (万寿节) เพื่อที่จะจัดงานต่าง ๆ เฉลิมฉลองวันพระชนมพรรษา ของจักรพรรดิเฉียนหลงอย่างมโหฬาร

เอกสารด้านประวัติศาสตร์สมัยนั้นได้อีกทางหนึ่ง โดยข้อความที่เกี่ยวกับวันเวลาใน
นิราศกวางตุ้งมีดังนี้

การกล่าวถึงวันออกเดินทางของคณะทูต ดังความว่า

เมื่อครั้นถึงวันภุมเซษฐมาส

ภาพปั๊กดิธิสิบสามค่ำ

เมื่อโมงสองบาทเข้าพองงำ

สิบเอ็ดล่ำบังคมลาแล้วคลาไคล

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)

ระยะเวลาจำนวน 33 วันที่คณะทูตใช้เดินเรือทางทะเล เป็นเวลาถึงกวางตุ้ง
และอีกสองวันเข้าเมืองกวางโจว เมืองท่าทางใต้ของจีน ดังความว่า

ถ้านับวันก็ได้สามสิบสามวัน

ถ้าสำคัญว่าเท่าไรในวิถี

ก็ได้สามร้อยโยชน์เศษสังเกตุมี

ถึงทวารพยุคี่ทันใด

.....

.....

แต่เข้าคลองไปได้สองราตรี

ก็ถึงที่หยุดพักนครา

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)

วันที่คณะทูตมาถึงเมืองกวางโจวแล้ว จงตกหมู้อี³ จึงมาขอพระราชสาส์นที่จะ
ถวายแด่พระเจ้ากรุงจีน เพื่อรายงานเหตุคณะทูตสยามมาถวายเครื่องราชบรรณาการ
ดังความว่า

³ คำว่า “จงตกหมู้อี” เป็นคำแปลตามเสียงของคำภาษาจีนที่ว่า “总督巴延” หมายถึง ผู้สำเร็จราชการ
มณฑลกวางตุ้งของราชสำนักชิงในเวลานั้น คำว่า “จงตก” ตรงกับภาษาจีนที่ว่า “总督” เป็นชื่อตำแหน่งราชการที่สูง
เป็นผู้สำเร็จราชการมณฑล ส่วนคำว่า “หมู้อี” นั้น ตรงกับภาษาจีนที่ว่า “巴延” เป็นชื่อนามของผู้สำเร็จราชการ
มณฑลกวางตุ้งคนนั้น

.....	ครั้นถึงวันวิวารเวลา
ภัทรบทกำหนดปีอุศุภศก	ช้างหม้อจ้งตลกเขาปฤกษา
แล้วมารับค่านับราชสวรา	
แล้วให้คนเร็วรีบยังนัคนเรศ	ถวายเหตฺราชคฤฤกหา
แต่กำหนดนับไว้ทั้งไปมา	นี้ทางม้ายี่สิบเจ็ดราตรี
ผู้ถือสารจึงเอาสารรับส่งส่ง	ให้กับจ้งตลกหมู่อี
แล้วคัดข้อสารมาพาที	ว่าพระเจ้าหมื่นปีนั้นโปรดปราน
ให้ส่งทูตไปถวายอภิวาท	ตามราชตำราบรรณสาร
กับสิ่งของในคลองบรรณาการ	
(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)	

ระยะทางและระยะเวลาจากกวางโจวไปถึงกรุงปักกิ่งประมาณ 3,500 กิโลเมตร ผู้ถือสารจะใช้นำนำสารไปส่ง ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 27 วัน ดังนั้นระหว่างการรอพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้ากรุงจีนที่ปักกิ่ง ซึ่งต้องอยู่นานถึงประมาณสองเดือน คณะทูตจึงได้รับคำเชิญจากจ้งตลกหมู่อีให้เข้าร่วมวันเทศกาลบั้นสื้อ (万寿) ซึ่งจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ที่เมืองกวางโจว ดังความว่า

.....	บั้นสื้อนึ่งหน้าโหลาน
เปนปิ่นปักหลักจีนทุกจังหวัด	เหมือนไทยถือน้ำพิพัฒน์พิธีสถาน
ประชุมชอบพร้อมหน้าบูชากการ	วันประสูตรพระผู้ผ่านนัครา
ครั้นถึงวันที่จะทำโดยกำหนด	เดือนสิบเอ็ดขึ้นทศมาส
จึงจ้งตลกหมู่อีให้ลีสลา	มาเชิญทูตกับข้าหลวงจร
ไปอภิวันท์บั้นสื้อในนัคนเรศ	ตามเทศขุนนางแต่ปางก่อน
(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)	

คณะทูตได้ร่วมงานฉลองเทศกาลป๋ันลื้อ (万寿) และยังต้องใช้เวลารอคำสั่งให้ออกเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการที่กรุงปักกิ่ง ซึ่งมีข้อความดังนี้

.....	คำนวณเน้านับนานอยู่ที่นั่น
ครั้นถึงเดือนสิบสองศุกรวัน	ขึ้นสำคัญสามคำจะจำจร
หม่อจี้ให้เชิญพระราชสาร	บรรณาการทูตอันจะผันผ่อน
ประดับด้วยนาฬาสถาวร	ขึ้นนครราชคฤห์คราวดี
อันโดยทางที่จะไปนั้นไตรมาส	จึงถึงราชปักกิ่งกรุงศรี
ฝ่ายทูตเขาจะไปเห็นได้ดี	เพราะภูสีบาทคุ้มคลุมไป
อันพวกผู้อยู่ชายจำหน่ายของ	แต่นั่งตรอนนอนตรอมจนผอมผำ

(นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324)

คณะทูตที่ไปกรุงปักกิ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางนานถึง 3 เดือน (ไตรมาส) จึงเดินทางไปถึงกรุงปักกิ่ง ส่วนคนที่เหลือจะต้องรออยู่ที่เมืองกวางโจว เพื่อขายสินค้า อับเนาให้หมด จนเมื่อได้รับเงินเรียบร้อยแล้วก็จะกลับไปยังสยามก่อนโดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม

จากข้อมูลที่ปรากฏในนิราศกวางตุ้ง จึงสามารถระบุวันเวลาที่ชัดเจนได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1

วันเวลาที่ได้บันทึกในนิราศกวางตุ้ง

วันเวลาที่ได้บันทึกในนิราศกวางตุ้ง	
1	วันออกเดินเรือ วันภุมเชษฐมาสี่ ภาพปักษัตติธิลีสยามคำ
2	วันมาถึงกวางโจว วันถัดจากวันออกเดินเรือ 35 วัน
3	วันถวายเหตุต่อกรุงปักกิ่ง วันรวีวารเวลา ภัทรรพกำหนดปีอุศุศก

ตารางที่ 1

วันเวลาที่ได้บันทึกในนิราศกวางตุ้ง (ต่อ)

วันเวลาที่ได้บันทึกในนิราศกวางตุ้ง		
4	วันเทศกาลบั้นสื้อ (万寿)	เดือนสิบเอ็ดขึ้นทศมาศ
5	วันเดินทางไปกรุงปักกิ่ง	เดือนสิบสองศุกรวัน ขึ้นสามค่ำ
6	วันมาถึงกรุงปักกิ่ง	สามเดือนหลังวันเดินทางไปกรุงปักกิ่ง

ปฏิทินไทยโบราณและปฏิทินจีนโบราณ

ปฏิทินไทยโบราณ

จากการรวบรวมวันเวลาที่บันทึกในนิราศกวางตุ้งข้างต้น เห็นได้ชัดว่าวันเวลาเหล่านี้เป็นวันปฏิทินไทยโบราณ ซึ่งไม่เหมือนกับวันในปฏิทินไทยปัจจุบันหรือวันในปฏิทินสากลอย่างสิ้นเชิง หากต้องการเรียนรู้วันเวลาเหล่านี้ให้ชัดเจนจำเป็นต้องเรียนรู้และเข้าใจระบบปฏิทินไทยโบราณเสียก่อน แล้วจึงจะสามารถแปลงวันเวลาเหล่านี้ให้เป็นวันในปฏิทินไทยปัจจุบันหรือวันในปฏิทินสากลได้

ปฏิทินไทยโบราณเป็นปฏิทินผสมทั้งระบบจันทรคติและระบบสุริยคติ ซึ่งจะนับปีเป็นจุลศักราช กำหนดวันเดือนแบบระบบจันทรคติ และเพิ่มเติมอธิกมาสตามระบบสุริยคติเป็นจำนวน 7 เดือนทุก 19 ปี

ประเทศไทยในสมัยโบราณจะนับปีเป็นจุลศักราช จุลศักราชแต่เดิมนั้นเป็นศักราชประจำชาติของพม่า ซึ่งเริ่มใช้ในสมัยอาณาจักรพุกาม ตำนานที่มาของจุลศักราชฝ่ายพม่าและฝ่ายล้านนาว่าไว้ต่างกัน แต่ให้ข้อมูลตรงกันว่า จุลศักราชตั้งขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงไปแล้ว 1,181 ปี ดังนั้น จุลศักราชที่ 1 จึงตรงกับ พ.ศ. 1181 เอกสารโบราณของไทยเริ่มใช้จุลศักราชหลังสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2112 จุลศักราชนิยมใช้ในการคำนวณทางโหราศาสตร์และใช้คู่กับปีนักษัตร (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2553) ดังนั้น ปี พ.ศ.2324 (ค.ศ. 1781) จะตรงกับปีจุลศักราช 1143

นอกจากนั้นแล้ว ประเทศไทยในสมัยโบราณมักจะใช้ปีจลศักราชคู่กับปีนักษัตร ซึ่งสามารถที่จะแปลงด้วยวิธีการโดยง่าย คือเอาตัวเลขของปีจลศักราชไปหารกับเลข 12 เพื่อได้ผลหารกับจำนวนเศษ แล้วเอาจำนวนเศษไปเทียบกับตารางปีนักษัตร โดยจัดตามลำดับเป็นดังนี้ จำนวนเศษ 1 ปีกุน, 2 ปีชวด, 3 ปีฉลู, 4 ปีขาล, 5 ปีเถาะ, 6 ปีมะโรง, 7 ปีมะเส็ง, 8 ปีมะเมีย, 9 ปีมะแม, 10 ปีวอก, 11 ปีระกา และ 0 ปีจอ⁴ ยกตัวอย่างเช่น หากต้องการจะแปลงปีจลศักราช 1143 ให้เป็นปีนักษัตร ก็เอา 1,143 ไปหารกับ 12 ได้ผลหารเป็น 95 และจำนวนเศษเป็น 3 ซึ่งเศษ 3 นั้นก็ตรงกับปีฉลู ตามวิธีดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นจึงทำให้ทราบได้ว่า ปีจลศักราช 1143 นั้น เป็นปีฉลู

ชื่อปีนักษัตรเหล่านี้ที่มีปรากฏในศิลาจารึกเก่า พงศาวดารหรือวรรณคดีของไทยในสมัยโบราณนั้น มักจะเขียนเป็นภาษาบาลี ดังที่ได้พบเห็นบทกลอนที่บอกเวลาในเรื่องนิราศกวางตุ้งเรื่องนี้ว่า “ครั้นถึงวันรวีวารเวลา ภัทรบทกำหนดปีอุศุภศก” (นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324) คำว่า “อุศุภศก” ในนี้ ก็คือปีอุศุภะ คำว่า “อุศุภะ” หรือ “อุสภะ” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า วัว ดังนั้น ปีอุศุภะก็คือปีวัว หรือปีฉลูนั่นเอง ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงชื่อปีนักษัตรภาษาบาลีตามลำดับในตารางที่ 2 ดังนี้

⁴ สำหรับการนับปีแบบจลศักราชและวิธีการแปลงปีจลศักราชเป็นปีนักษัตรนี้ เนื่องด้วยการขาดข้อมูล และผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับจลศักราชของไทยอย่างพร้อมมูล ผู้เขียนจึงไปค้นคว้าและเรียนรู้จากข้อมูลและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับปฏิทินโบราณของชาวไตของปะเทศจีนแทน ซึ่งสามารถรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ 傣族历法述略, 傣历中的干支及其与汉历的关系, โดย Zhang Gongjin 张公瑾, 傣族文化研究, 1988, 云南民族出版社, pp. 102-131.

ตารางที่ 2

ชื่อปักษัตรภาษาบาลี

ชื่อปักษัตรภาษาบาลี		
ปีชวด	หนู	มูสิกะ
ปีฉลู	วัว	อุสสะกะ
ปีขาล	เสือ	พะยัคฆะ
ปีเถาะ	กระต่าย	สะสะ
ปีมะโรง	งูใหญ่	นาคะ
ปีมะเส็ง	งูเล็ก	สัปปะกะ
ปีมะเมีย	ม้า	อัสสะ
ปีมะแม	แพะ	เคฬะกะ
ปีวอก	ลิง	กะปิ
ปีระกา	ไก่	กุกกุฏะ
ปีจอ	หมา	โสณะ
ปีกุน	หมู	สุกะระ

หมายเหตุ. เรียบเรียงตาม ชื่อวัน ชื่อเดือนจันทรคติ ชื่อปักษัตร ภาษาบาลี, โดย พระคัมภีร์, 2021, (<https://prakumkrong.com/29183/>)

ประเทศไทยในสมัยโบราณยังกำหนดวันเดือนแบบระบบจันทรคติโดยอาศัยการโคจรของดวงจันทร์เป็นหลักคือ นับจำนวนวันตามดวงจันทร์ เริ่มตั้งแต่ดวงจันทร์มีแสงสว่างน้อย ๆ ไปจนถึงสว่างเต็มดวง ระยะเวลาเรียกว่า “ข้างขึ้น” ภาษาบาลีสันสกฤตเรียกว่า “ศุกลปักษ์” คือนับแต่ขึ้น 1 ค่ำไปจนถึงขึ้น 15 ค่ำ

ต่อจากนั้นดวงจันทร์ก็เริ่มแหว่งมีแสงน้อยลงตามลำดับ ระยะเวลาที่รูปดวงจันทร์ดูเหมือนคว่ำ มีลักษณะเป็นเสี้ยวเล็กลงจนดับมืดดวง เรียกว่า “ข้างแรม” ภาษาบาลีสันสกฤตเรียกว่า “กาฬปักษ์” เริ่มนับแต่แรม 1 ค่ำ เรื่อยไปจนถึงแรม 14 ค่ำ หรือ

แรม 15 ค่ำ เดือนหนึ่งจึงมี 29 วันบ้าง 30 วันบ้างแล้วแต่เดือนขาด เดือนเต็ม (เดือนขาด คือ มี 29 วัน เพราะมีเพียง แรม 14 ค่ำ จะมีในเดือน 3, 5, 7, 9 และ 11) (เสมียนนารี, 2566)

นอกจากการนับวันแบบขึ้นแรมแล้ว ไทยได้แบบอย่าง “การเรียกชื่อวัน” ทั้ง 7 มาจากอินเดียอีกอย่างหนึ่งคือ วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันเสาร์ ซึ่งก็มีชื่อเรียกเป็นภาษาบาลีเหมือนกันทั้ง 7 วัน ผู้เขียนได้รวบรวม และเรียบเรียงชื่อวันภาษาบาลีเหล่านี้ตามลำดับในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3

ชื่อวันภาษาบาลี

ชื่อวันภาษาบาลี	
วันอาทิตย์	รวิวาร, อทิจจวาร, สุรวาร
วันจันทร์	จันทวาร, สลิวาร
วันอังคาร	องครกวาร, ภูมวาร, กุชวาร
วันพุธ	พุธวาร, วุธวาร
วันพฤหัสบดี	ครุวาร, วิหปุตติวาร, ชีววาร
วันศุกร์	สุกกวาร
วันเสาร์	สนิวาร, ไสรวาร

หมายเหตุ. เรียบเรียงตาม ชื่อวัน ชื่อเดือนจันทรคติ ชื่อปีนักษัตร ภาษาบาลี, โดย พระคัมภีร์ครอง, 2021, (<https://prakumkrong.com/29183/>)

ตามปฏิทินโบราณของไทย หนึ่งปีมี 12 เดือน และจะเรียกเดือนแรกของปีว่า เดือนอ้าย เดือนที่ 2 ว่าเดือนยี่ แล้วเรียกเดือน 3 เดือน 4 ไปตามลำดับจนถึงเดือน 12 เป็นเดือนสุดท้าย ต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยถือเอาเดือน 5 เป็นต้นปี

ซึ่งจะนับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันขึ้นปีใหม่⁵ และวันเปลี่ยนปีนักษัตร แล้วตามด้วย เดือน 6 เดือน 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน 10 เดือน 11 เดือน 12 เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือน 3 และจะสิ้นปีที่เดือน 4

ชื่อเดือนจันทรคติเหล่านี้ที่มีปรากฏในศิลาจารึกเก่า พงศาวดารหรือวรรณคดีของไทยในสมัยโบราณนั้น ก็จะเขียนเป็นภาษาบาลีด้วยเสมอเช่นกัน ดังที่ได้พบเห็น บทกลอนที่บอกวันเวลาออกเดินเรือของคณะทูตสยามไปกวางตุ้งในเรื่องนิราศกวางตุ้งว่า “ครั้นถึงวันภุมเชษฐมาส กาฬปักษดิถีสิบสามค่ำ” (นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน, 2324) คำว่า “วันภุมเชษฐมาส กาฬปักษดิถีสิบสามค่ำ” ในที่นี้ ก็เป็นวันอังคาร แรม 13 ค่ำ เดือน 7 ซึ่ง “วันภุม” ก็คือวันอังคาร “เชษฐมาส” คือเดือน 7 และ “กาฬปักษ” หมายถึง ข้างแรม ผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงชื่อเดือนจันทรคติ ภาษาบาลีเป็นลำดับได้ดังนี้ เดือนจิตรมาส (เดือน 5) ไพศามาส (เดือน 6) เชษฐมาส (เดือน 7) อาษามาส (เดือน 8) ศราวณมาส (เดือน 9) ภัทรบทมาส (เดือน 10) อัสวินมาส (เดือน 11) กัตติกมาส (เดือน 12) มาคสิรมาส (เดือนอ้าย) บุษยมาส (เดือนยี่) มาฆมาส (เดือน 3) และผาลกุนมาส (เดือน 4)

⁵ วันขึ้นปีใหม่ของไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กำหนดวันขึ้นปีใหม่ใน วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ตามคติพราหมณ์-ฮินดู และใช้จนถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 พ.ศ. 2432 ซึ่งตรงพอดีกับวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2432 (รัตนโกสินทร์ศก 108) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 เมษายน แทน และใช้จนถึง พ.ศ. 2483 ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ทรงมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ไทยตามสากลประเทศ จากวันที่ 1 เมษายน เป็น วันที่ 1 มกราคม โดยเริ่มใช้อย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2484 เป็นต้นมา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน หมายเหตุ ปฏิทินจันทรคติไทย พ.ศ. 2567/2024, โดย มายโหรา ดูดวงออนไลน์, 2567, (<https://www.myhora.com/ปฏิทิน/ปฏิทิน-พ.ศ.2567.aspx>)

ตารางที่ 4

ชื่อเดือนจันทรคติภาษาบาลี

ชื่อเดือนจันทรคติภาษาบาลี	
เดือน ๕	จิตรมาส, จิตตมาส
เดือน ๖	ไพศฆมาส, วิสาขมาส
เดือน ๗	เชษฐมาส, เชฏฐมาส
เดือน ๘	อาชาตมมาส, อาสาฬหมาส
เดือน ๙	ศราวณมาส, สวณมาส
เดือน ๑๐	ภัทรบทมาส, ภัทบทมาส
เดือน ๑๑	อัสวินมาส, อัสสยุมมาส
เดือน ๑๒	กัตติกมาส,
เดือน อ้าย	มาคสิรมาส, มิคสิรมาส
เดือน ยี่	บุษยมาส, ปุสสมาส
เดือน ๓	มาฆมาส
เดือน ๔	ผาลกุนมาส, ผัคคุณมาส

หมายเหตุ: เรียบเรียงจาก ชื่อเดือนของ 'ภาษาบาลีและสันสกฤต' มีดังต่อไปนี้, โดย PLUTO, 2561, (<http://aboutliving.asia/ชื่อเดือนของ-ภาษาบาลีแล/>) และ ชื่อวัน ชื่อเดือนจันทรคติ ชื่อปีนักษัตร ภาษาบาลี, โดย พระคัมภีร์ครอง, 2564, (<https://prakumkrong.com/29183/>) และ 泰汉词典, โดย Guangzhou Foreign Language College, 1990, 商务印书馆

ตามที่กล่าวแล้วว่า ปฏิทินไทยโบราณนับเดือนตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งต้องใช้ดิถีของดวงจันทร์เป็นหลัก เพื่อบอกข้างขึ้นข้างแรม ซึ่งในแต่ละเดือนจะนับจากการโคจรของดวงจันทร์ไปรอบโลก ซึ่งจะตกอยู่ที่ประมาณยี่สิบเก้าวันครึ่ง ดังนั้นภายใน 12 เดือนของหนึ่งปีนั้น ได้จัดให้มีเดือนเต็มซึ่งมี 30 วัน 7 เดือนและให้มีเดือนขาดซึ่งมี 29 วัน 5 เดือน จึงรวมแล้วทั้งปีทั้งหมดจะมี 355 วัน ซึ่งจะมีวันน้อยกว่า

ปฏิทินสุริยคติสิบวันเศษ เพราะฉะนั้นปฏิทินไทยโบราณจึงได้เพิ่มเดือนอธิกมาส เป็นจำนวน 7 เดือนทุก ๆ 19 ปี เพื่อให้ปฏิทินไทยสอดคล้องกับสุริยคติที่ ฤดูกาลต่าง ๆ ของทุกปีจะอยู่ในเวลาที่ตรงกัน เมื่อถึงปีอธิกมาสแล้ว ปฏิทินไทยโบราณ จะมีการเพิ่มเดือน 8 เข้าไปอีกหนึ่งเดือน (จึงมีเดือน 8 สองครั้ง) ดังนั้นปีอธิกมาสจึง จะมีทั้งหมด 13 เดือน

ถ้าหากเป็นปีอธิกมาส ซึ่งเป็นปีที่แทรกเดือนเพิ่มเข้ามา ในเดือน 8 (แรก) จะเรียกว่า “บุรพาษาฒมาส” หรือ “บุรพาษาฒมาส” (เอกสารไทยโบราณสมัยรัชกาลที่ 3 เขียนว่า “บุรพาสาธ”) ในส่วนของเดือน 8 (หลัง) จะเรียกว่า “อุตุราษาฒมาส” หรือ “อุตุตราษาฒมาส” (เอกสารไทยโบราณในสมัยรัชกาลที่ 3 เขียนว่า “อุตุราสาธ” หรือ “ทุติยาสาฬ”) (PLUTO, 2561)

ตามความรู้ด้านปฏิทินไทยโบราณที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นสามารถแปลง วันเวลาต่าง ๆ ที่ได้ระบุในนิราศกวางตุ้งให้เป็นวันจุลศักราช วันปฏิทินไทยปัจจุบัน และวันปฏิทินสากลตาม “ปฏิทิน 2324/ ค.ศ. 1781” บนเว็บไซต์ของมายโหรา ดูดวงออนไลน์ ในตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5

การแปลงวันเวลาในนิราศกวางตุ้ง

การแปลงวันเวลาในนิราศกวางตุ้ง				
วันออก	วันภุมเชษฐมาส	วันอังคาร เดือน 7	วันอังคารที่	1781-6-19
เดินเรือ	กาฬปักษีดิถี	แรม 13 ค่ำ	19 มิถุนายน	
	สิบสามค่ำ	(ปีฉลู จ.ศ. 1143)	พ.ศ. 2324	
วันมาถึง	เดินเรือ 33 วัน และ	วันขึ้น 3 ค่ำ	วันจันทร์ที่	1781-7-23
กวางโจว	เข้าคลองอีก 2 วัน	เดือน 9	23 กรกฎาคม	
		(ปีฉลู จ.ศ. 1143)	พ.ศ. 2324	

ตารางที่ 5

การแปลงวันเวลาในนิราศกวางตุ้ง (ต่อ)

การแปลงวันเวลาในนิราศกวางตุ้ง				
วันถวายเหตุ	วันวันเวลา	วันอาทิตย์ ขึ้น 1 ค่ำ	วันอาทิตย์ที่	1781-8-19
ต่อกรุงปักกิ่ง	ภทบทกำหนด	เดือน 10 ปีฉลู	19 สิงหาคม	
	ปีฉลุศกศก	(จ.ศ. 1143)	พ.ศ. 2324	
วันงานปั้นสื่อ	เดือนสิบเอ็ด	วันขึ้น 10 ค่ำ	วันพฤหัสบดีที่	1781-9-27
	ขึ้นทศมาศา	เดือน 11	27 กันยายน	
		(ปีฉลู จ.ศ. 1143)	พ.ศ. 2324	
วันเดินทาง	เดือนสิบสองศุกรวัน	วันศุกร์ ขึ้น 3 ค่ำ	วันศุกร์ที่	1781-10-19
ไปกรุงปักกิ่ง	ขึ้นสำคัญสามค่ำจะ	เดือน 12	19 ตุลาคม	
	จำจร	(ปีฉลู จ.ศ. 1143)	พ.ศ. 2324	

หมายเหตุ. แปลงตาม ปฏิทิน 2324/ ค.ศ. 1781, โดย มายโหรา ดูดวงออนไลน์, 2567,
(<https://www.myhora.com//ปฏิทิน/ปฏิทิน-พ.ศ.2324.aspx>)

ปฏิทินจีนโบราณ

ปฏิทินจีนโบราณนั้นมีย่อชื่อหนึ่งว่า ปฏิทินการเกษตร และเป็นปฏิทินผสมทั้งจันทรคติและสุริยคติเหมือนกับปฏิทินไทยโบราณเช่นกัน แต่มีความแตกต่างกันเล็กน้อย โดยปฏิทินจีนโบราณจะนับปีเป็นรัชศกของจักรพรรดิแต่ละพระองค์ และนับวันเดือนปีตามระบบกาน-จื่อ (干支) คือใช้ 10 เทียนกาน (天干) และ 12 ดี่จื่อ (地支) ผสมกันมาเรียกชื่อของทุก ๆ ปี และของแต่ละวันแต่ละเดือนตามระบบปฏิทินการเกษตรจีน โดยนับรวมเป็นปริวรรต 60 แล้วก็เริ่มต้นนับเป็นอีกรอบใหม่ เหมือนกับระบบปฏิทินแม่ปีลูกปี และระบบ 12 นักษัตรของกลุ่มไท-ไตของไทย ซึ่งรับมาจากวัฒนธรรมจีนในสมัยแรก ๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2565)

สิ่งที่ควรสังเกตของระบบกาน-จิ๋ว (干支) ของจีนคือ เนื่องจากว่าแต่ละปีจะมี 12 เดือน ซึ่งมีจำนวนเท่ากับ 12 ดั้งจิ๋ว (地支) ดังนั้น ลำดับเดือนดั้งจิ๋ว (地支) ของแต่ละปี ตามปฏิทินจีนโบราณนั้นก็จะเหมือนกันทุกปีไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีชื่อตามรายละเอียด ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6

ลำดับเทียนกาน (天干) และดั้งจิ๋ว (地支)

ลำดับเทียนกาน (天干) และดั้งจิ๋ว (地支)			
ลำดับ	10 เทียนกาน (天干)/10 แม่ปี อีสานโบราณ	12 ดั้งจิ๋ว (地支)/12 ลูกปี อีสานโบราณ	12 นักษัตร
1	甲 กาบ	子 ไข่	ขวด
2	乙 ฮับ	丑 เป้า	ฉลู
3	丙 ฮวาย	寅 ยี่	ขาล
4	丁 เมิง	卯 เหม้า	เถาะ
5	戊 เป็ก	辰 สี่	มะโรง
6	己 กัด	巳 ไข่	มะเส็ง
7	庚 กต	午 ชะง้า	มะเมีย
8	辛 ฮวง	未 มด	มะแม
9	壬 เต้า	申 สั้น	วอก
10	癸 กา	酉 เฮ้า	ระกา
11		戌 เส็ด	จอ
12		亥 ไข่	กุน

หมายเหตุ. ชื่อเรียก 10 แม่ปี และ 12 ลูกปีของไทยอีสานโบราณในตารางนี้ เรียบเรียงจากสำบายดี ปี เมิงเฮ้า, โดย ยุทธพงศ์ มาตยวิเศษ, 2562, (<https://e-shann.com/สำบายดี-ปี-เมิงเฮ้า/>)

นอกจากนี้แล้ว ปฏิทินจีนโบราณจะนับวันของแต่ละเดือนตามระบบจันทรคติเช่นกัน คือนับแต่ขึ้น 1 ค่ำไปจนถึงขึ้น 10 ค่ำ แล้วนับเป็นวันที่ 11 วันที่ 12 เรื่อยไปจนถึงวันที่ 29 หรือวันที่ 30 เดือนหนึ่งจึงมี 29 วันบ้าง 30 วันบ้างแล้วแต่เดือนขาด เดือนเต็ม ซึ่งจะตรงกับวันขึ้นวันแรมของปฏิทินไทยโบราณเกือบหมด แต่ลำดับ 12 เดือนของทุกปีนั้นจะแตกต่างกันเล็กน้อย คือจีนจะถือเอาเดือนยี่ (寅) ซึ่งเป็นเดือนที่ 3 ของรอบเดือนตี่จื่อ (地支) เป็นต้นปี คือนับขึ้นปีใหม่ของเดือนยี่ แล้วตามด้วยเดือนเหมา เดือนสี่ เดือนไส้ เดือนชะง่า เดือนมด เดือนสัน เดือนเข้า เดือนเส็ด เดือนไค้ เดือนไจ้ และจะสิ้นปีที่เดือนเป้า ดังนั้นปกติแล้วลำดับเดือนของปฏิทินไทยโบราณกับของปฏิทินจีนโบราณจะห่างกันสองเดือน

ตารางที่ 7

ลำดับเดือนตี่จื่อ (地支) ของปฏิทินจีนโบราณ

ลำดับเดือนตี่จื่อ (地支) ของปฏิทินจีนโบราณ		
ลำดับเดือนปฏิทินจีนโบราณ	ลำดับเดือนตี่จื่อ (地支) จีน	ลำดับเดือนปฏิทินไทยโบราณ
เดือน อ้าย	เดือน ยี่ (寅)	เดือน 3
เดือน 2	เดือน เหมา (卯)	เดือน 4
เดือน 3	เดือน สี่ (辰)	เดือน 5
เดือน 4	เดือน ไส้ (巳)	เดือน 6
เดือน 5	เดือน ชะง่า (午)	เดือน 7
เดือน 6	เดือน มด (未)	เดือน 8
เดือน 7	เดือน สัน (申)	เดือน 9
เดือน 8	เดือน เข้า (酉)	เดือน 10

ตารางที่ 7

ลำดับเดือนตี่จื่อ (地支) ของปฏิทินจีนโบราณ (ต่อ)

ลำดับเดือนตี่จื่อ (地支) ของปฏิทินจีนโบราณ		
เดือน 9	เดือน เล็ด (戌)	เดือน 11
เดือน 10	เดือน ไค้ (亥)	เดือน 12
เดือน 11	เดือน ไข่ (子)	เดือน อ้าย
เดือน 12	เดือน เป้า (丑)	เดือน ยี่

เนื่องจากว่าปฏิทินการเกษตรของจีนเป็นปฏิทินผสมทั้งจันทรคติและสุริยคติ จึงได้เพิ่มเดือนอธิกมาสตามระบบสุริยคติเป็นจำนวน 7 เดือนทุก 19 ปีเช่นเดียวกับปฏิทินไทยโบราณ แต่มีความแตกต่างกันเล็กน้อยอยู่ที่ว่า เมื่อถึงปีอธิกมาสแล้ว จีนจะใส่เพิ่มเดือนอธิกมาสอยู่ในระหว่างเดือน 2 ถึงเดือน 8 (ระหว่างเดือนเหมาถึงเดือนเข้า) อย่างไม่ตายตัว ซึ่งไม่เหมือนกับการเพิ่มเดือน 8 เข้าไปอีกหนึ่งเดือน (จึงมีเดือน 8 สองครั้ง) ของปฏิทินไทยโบราณ นอกจากนั้นแล้ว ปีอธิกมาสของจีนจะมีมาก่อนปีอธิกมาสของไทยหนึ่งปี (Zhang Gongjin, 1988, p. 103, 107) ยกตัวอย่างเช่น ปี ค.ศ. 1781 ตามปฏิทินจีนโบราณจะเป็นปีอธิกมาส และมีเดือนอธิกมาสใส่เพิ่มเข้าอยู่หลังเดือนชะง้าเป็นเดือนชะง้าอธิกมาสอีกเดือนหนึ่ง ทำให้ปฏิทินจีนของปีนั้น ทั้งหมดมี 13 เดือน แต่ปฏิทินไทยโบราณของปี ค.ศ. 1781 ซึ่งตรงกับปีจุลศักราช 1143 จะเป็นปีปกติ และปีที่ถัดไปคือปีจุลศักราช 1144 ถึงจะเป็นปีอธิกมาส ดังนั้นหลังเดือนชะง้าของปี ค.ศ. 1781 เดือนปฏิทินจีนโบราณกับเดือนปฏิทินไทยโบราณจะห่างกันสามเดือน จนกระทั่งถึงช่วงเวลาอยู่หลังเดือน 8 ที่สองของไทยในปีจุลศักราช 1144 (ค.ศ. 1782) ลำดับเดือนของปฏิทินไทยโบราณกับของปฏิทินจีนโบราณจึงจะห่างกันเป็นสองเดือนตามปกติอีกครั้ง

ความคลาดเคลื่อนของช่วงเวลาของคณะทูตพระเจ้ากรุงธนบุรี เดินทางมายังราชสำนักเจียนหลง

หลายปีมานี้ แวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ของไทยให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นอย่างยิ่ง โดยเห็นว่า “ในบรรดาประวัติศาสตร์ไทยทั้งหมด ไม่มียุคไหนที่มีเงื่อนไขคลุมเครือและงุนงงสับสนเท่าเท่ากับประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยเฉพาะในปลายรัชสมัยของพระองค์” (เอกชัย โควาทิสารัช, 2560) แต่เนื่องด้วยประวัติศาสตร์ในยุคนั้นไม่ค่อยได้มีการบันทึกกันอย่างเป็นเรื่องเป็นราวมากนักเช่นในปัจจุบันนี้ อีกทั้งประวัติศาสตร์ที่เขียนในต้นรัตนโกสินทร์นั้นก็เป็ประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยฝ่ายตรงข้าม ทำให้อาจมีอคติในการเขียนประวัติศาสตร์ได้ และมักจะถูก “ชำระและผันแปร” ไปตามอำนาจทางการเมืองกลุ่มใหม่ และอาจเชื่อถือไม่ได้มากนัก (ปรมินทร์ เครือทอง, 2551, น. 80)

หลังการตีพิมพ์หนังสือเรื่อง “หมิงสี่ลู่ – ซิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ตอนว่าด้วยสยาม และหนังสือ ระยะเวลา ราชทูตไปกรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ตั้งแต่ ณ เดือน 8 ปีกฎบัตรศึกและปีชวด จัตวาศก ในแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอินทรมนตรีแย้ม ได้เรียบเรียงไว้ในรัชกาลที่ 6” ซึ่งเป็นหนังสือพงศาวดารแบบจดหมายเหตุของจักรพรรดิจีนของราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงที่เกี่ยวข้องกับไทย การเขียนหนังสือและบทความต่าง ๆ เพื่อไขปริศนาเรื่องสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในหลากหลายมุมมองด้วยหลักฐานชั้นต้นของฝ่ายจีนนั้น จึงเป็นที่นิยมของนักประวัติศาสตร์ไทยอย่างมาก

สำหรับประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ไทย-จีนในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับจักรพรรดิเจียนหลงของราชวงศ์ชิงนั้น ก็เป็นประเด็นที่นิยมและร้อนแรงเช่นกัน ซึ่งมีความซับซ้อนยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งตั้งคณะทูตให้

เดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการต่อจักรพรรดิเฉียนหลง เมื่อปีฉลู จุลศักราช 1143 นั้น แม้ได้มีการเทียบอ่านหลักฐานชั้นต้นของฝ่ายจีนกับพงศาวดารไทยด้วยแล้ว แต่ในผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเดินทางมายังราชสำนักเฉียนหลงทั้งของจีนและของไทยนั้น ก็ยังมีปัญหาความคลาดเคลื่อนของเรื่องวันเวลาอยู่มากทีเดียว

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 มีตอนหนึ่งกล่าวถึงคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปเมืองจีนว่า

ครั้นจุลศักราช 1143 ปีฉลู ตรีศก ทรงพระกรุณาให้แต่งทูตานุทูตจำทูลพระราชสาส์น คุมเครื่องราชบรรณาการลงสำเภาออกไป ณ เมืองจีนเหมือนตามเคย มาแต่ก่อน และปีนั้นโปรดให้หลวงนายฤทธิเป็นอุปทูตออกไปด้วย (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, 2516, น. 440, อ้างถึงใน ปราบมินทร์ เครือทอง, 2551, น. 83)

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้เก็บรักษาพระราชสาส์นฉบับจุลศักราช 1143 นี้ไว้ พระราชสาส์นฉบับนี้มีชื่อเต็มว่า “พระราชสาส์นคำหับไปเมืองจีน ครึ่งกรุงธนบุรี จุลศักราช 1143” ซึ่งนายหยังยูวี่ (许钰) นักประวัติศาสตร์ชาวจีน ผู้รู้ภาษาไทยได้คัดลอกทั้งฉบับแล้วแปลเป็นภาษาจีนด้วยในบทความเรื่อง “การศึกษาเรื่องการถวายเครื่องราชบรรณาการแด่ราชสำนักชิงของพระเจ้าตากสิน (郑昭入贡清廷考)” เมื่อทศวรรษที่ 1950 เขาได้ตั้งข้อสังเกตในบทความเรื่องนี้ว่า ในหนังสือพงศาวดารจีนเรื่อง “สำรวจจดหมายเหตุราชวงศ์ชิง (清通考)” ได้บันทึกไว้ว่า “รัชศกเฉียนหลงปีที่ 46 เดือนอ้าย คณะทูตพระเจ้าตากสินเข้าถวายเครื่องราชบรรณาการ” อาจจะมีที่ผิดเพี้ยนในวันเวลาได้ เนื่องจากว่ารัชศกเฉียนหลงปีที่ 46 เดือนอ้าย หากเทียบเป็นเวลาไทยคือ ประมาณเดือน 3 ของปีจุลศักราช 1143 ซึ่งหากดูตามวันออกเดินทางของคณะทูตสยามที่ได้ระบุในนิราศกวางต้งนั้นคือ

วันแรม 13 ค่ำ เดือน 7 จุลศักราช 1143 นั้น คณะทูตฯ ยังไม่ได้ออกเดินทางเลย แล้วจะไปถึงกรุงปักกิ่งได้อย่างไร (Xu Yu, 1958, pp. 47-80)

หนังสือเรื่อง “จัมก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396” ของสารสิน วีระผล ผู้ศึกษาการค้าบรรณาการระหว่างสยามกับจีน มีข้อความตอนหนึ่งในบทที่ 7 “การค้าในระบบบรรณาการระหว่างจีน-สยาม: จากปลายสมัยอยุธยาถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์” ได้กล่าวว่า

คณะทูตที่พระเจ้าตากสินส่งมายังราชสำนักเขียนหลงเมื่อ พ.ศ. 2323-2324/ ค.ศ. 1780-1781 นั้น ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจของคณะทูตคณะหนึ่งและสะท้อนภาพภารกิจทางการค้าของคณะทูตอย่างชัดเจนเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นศักยภาพทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในพลวัตของความสัมพันธ์จีน-สยามอีกด้วย กองเรือซึ่งประกอบด้วยเรือ 11 ลำ ที่ออกเดินทางในปี พ.ศ. 2323 นั้น เป็นคณะทูตอย่างเป็นทางการชุดแรกและเต็มคณะชุดเดียวของพระเจ้าตากสินที่ได้รับการต้อนรับจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายจีน (สารสิน วีระผล, 2548, น. 145)

และในอีกตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

... ตามหลักฐานของสยามนั้น คณะทูตปี พ.ศ. 2323 ได้รับคำแนะนำจากพระเจ้าตากสินว่าให้ส่งเรือกลับทันทีที่จัดหาเครื่องภาชนะเงินและทองแดงที่กวางตุ้งได้ตามจำนวนที่ต้องการ และเรือจะแล่นไปกลับมายังเมืองจีนทันเวลารับคณะทูตที่เดินทางกลับจากปักกิ่ง กระบวนการนี้... เป็นเรื่องสำคัญในภารกิจของคณะทูตพิเศษคราวนี้ เพราะเรือเหล่านั้นสามารถเดินทางกลับธนบุรีด้วยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือได้ทันทีที่ทูตสยามออกเดินทางไปปักกิ่งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2323 และเดินทางกลับถึงกวางตุ้งในฤดูร้อน (ด้วยลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้) ของปีเดียวกันก่อนที่คณะทูตจะเดินทางกลับมาถึง (สารสิน วีระผล, 2548, น. 147)

ในที่นี้ สารสิน วีระผล ไม่ได้กล่าววันที่แน่นอนของการออกเดินเรือจากสยามของคณะทูตฯ แต่กล่าวว่า คณะทูตฯ ออกเดินเรือใน ปี พ.ศ. 2323 ซึ่งตรงกับปีจุลศักราช 1142 และคณะทูตได้อยู่เมืองจีนจนข้ามปีถึงปี พ.ศ. 2324 และยังกล่าวว่า คณะทูตฯ เดินทางจากเมืองกวางโจวไปกรุงปักกิ่งในเดือนมกราคมของปี พ.ศ. 2323 ซึ่งคณะทูตไทยคณะเดียวกันจะดำเนินการสองเหตุการณ์นี้ในเวลาเดียวกันไม่ได้ อย่างแน่นอน ดังนั้น วันเวลาของคณะทูตพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเดินทางมายังราชสำนักเจียนหลงที่ได้ระบุในหนังสือเรื่อง “จี้มก้องและกำไร” น่าจะมีความคลาดเคลื่อน

หนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ไทย” ของศาสตราจารย์ ตัวนลี่เซิง (段立生) มีเนื้อความตอนหนึ่งที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ส่งคณะราชทูตไปเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนว่า

ใน ค.ศ. 1781 พระเจ้าตากทรงจัดแต่งคณะทูตคณะใหญ่ โดยมีพระยาสุนทรภักย์เป็นราชทูต ร่วมด้วยหลวงนายฤทธิ์ และหลวงนายศักดิ์ไปเมืองจีน โดยมีเรือ 11 ลำ บรรทุกงาช้าง นอแรด และฝางเป็นต้น ออกเดินเรือจากสยามในเดือนพฤษภาคม และมาถึงกวางโจวในเดือนกรกฎาคม (Duan Lisheng, 2014, p. 128)

ศาสตราจารย์ ตัวนลี่เซิง (段立生) ไม่ได้กล่าวถึงวันที่แน่นอนของการออกเดินทางของคณะทูตฯ เช่นกัน แต่กล่าวว่าออกเดินทางในเดือนพฤษภาคม และมาถึงกวางโจวในเดือนกรกฎาคมของปี ค.ศ 1781

ส่วนในหนังสือเรื่อง “สัมพันธ์ภาพจีน-ไทย” ของ ยุหวี่ตังปัง (余定邦) และเฉินซูเซิน (陈树森) มีเนื้อความตอนหนึ่งได้กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักชิงกับรัฐสยามสมัยกรุงธนบุรีไว้ว่า

ปีที่ 46 แห่งรัชศกเฉียนหลง (ค.ศ. 1781) พระเจ้าตากสินทรงจัดแต่งคณะทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการต่อราชสำนักชิงอีกครั้ง วันที่ 23 เดือน 6 คณะทูตสยามมาถึงกวางตุ้ง... วันที่ 27 ข้าหลวงใหญ่ของกวางตุ้งและกวางสี ได้ถวายรายงานการมาเยือนของคณะทูตสยามแด่พระจักรพรรดิเฉียนหลง... เดือน 9 จักรพรรดิเฉียนหลงทรงรับรายงานการมาเยือนของคณะทูตสยามและทรงอนุญาตให้คณะทูตสยามถวายเครื่องราชบรรณาการที่กรุงปักกิ่ง... คณะทูตสยามนำโดยหลวงพิชัยเสนาหา อุปทูต เดินทางมาถึงกรุงปักกิ่ง เมื่อปีที่ 46 แห่งรัชศกเฉียนหลง วันที่ 21 เดือน 12... ปีที่ 47 แห่งรัชศกเฉียนหลง เดือนอ้าย คณะทูตสยามได้เข้าเฝ้าพระจักรพรรดิที่พระมหาราชวัง และถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งจักรพรรดิเฉียนหลงโปรดให้จัดงานเลี้ยงรับรองคณะราชทูตที่วังภูผาส่งน้ำสายไหล (Yu Dingbang & Chen Shusen, 2009, pp. 127-130)

วันเวลาที่ได้ระบุในข้อความดังกล่าวนี้ เป็นวันเวลาตามปฏิทินจีนโบราณทั้งหมด

ในบทความเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลงในความสัมพันธ์ไทย-จีน” ของวุฒิชัย มูลศิลป์ ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน มีเนื้อความที่ได้กล่าวถึง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งราชทูต 2 ชุด นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิเฉียนหลงค่อนข้างมาก และกล่าวถึงวันเวลาอย่างชัดเจนด้วย เช่นมีตอนหนึ่งว่า

กองเรือที่ไปจิมก๊องคราวนี้มี 11 ลำ ออกเดินทางในวันอังคาร เดือน 7 แรม 13 ค่ำ ตรงกับวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2324 ซึ่งเป็นเวลาต้นฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ การเดินทางใช้เวลา 33 วัน ถึง ทวารพัคฆ์ หรือประตูเสือ ซึ่งเป็นด่านสำคัญก่อนเข้าเมืองกว๋างโจว (กวางตุ้ง) แล้วจึงตกหม้อได้ทำรายงานขึ้นไปกรุงปักกิ่ง จักรพรรดิเฉียนหลงมีรับสั่งให้ราชทูตไปเฝ้าและนำเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมไปถวาย ส่วนของกำนัลนอกเครื่องราชบรรณาการให้ส่งงาช้างกับนอแรดขึ้นไปถวาย... ที่เหลืออนุญาตให้นำออกขายเพื่อจะได้เป็นทุนค่าใช้จ่าย (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2559, น. 154)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

... คณะราชทูตที่เดินทางไปจีน ได้รับความจากหนังสือของจกตกหมู่อี้ถึง
เจ้าพระยาพระคลังว่า ออกจากเมืองกว้างโจวไปกรุงปักกิ่ง ณ วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 ปีฉลู
(ตรงกับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2324) โดยมีขบวนแห่และหาบหามเครื่องราชบรรณาการ
ถึงกรุงปักกิ่ง จักรพรรดิเฉียนหลงโปรดให้จัดงานเลี้ยงรับรองคณะราชทูต 2 ครั้ง... และ
ได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงในวันเฉลิมพระชนมพรรษา... ราชทูตอยู่จนถึงต้นเดือน 12
(ปลายตุลาคม-ต้นพฤศจิกายน) ก็กลับมากที่กว้างโจว ถึงในวันแรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด
(ตรงกับวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2325) พร้อมพระราชสาส์น เครื่องราชบรรณาการตอบแทน
แล้วสมทบกับส่วนที่รอคอย... ที่กว้างโจว (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2559, น. 158-159)

และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

... คณะราชทูตไทยกลับจากกรุงปักกิ่งถึงเมืองกว้างโจว เมื่อเดือน 4 แรม 3 ค่ำ
ปีชวดจัตวาศก (ตรงกับวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2325) จะเห็นได้ว่าเป็นเวลานานมาก
เกินกว่าปี ไม่ปรากฏหลักฐานว่า การเดินทางมีอุปสรรคอย่างไร หรือจะคล้ายกับ
คณะราชทูตชุดท้ายในต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ถูกพอกบฏ
ไต้เผงปล้น

จกตกหมู่อี้อธิบายว่า เมื่อคณะราชทูตไทยกลับมานั้น ฤดูมรสุม
ตะวันออกเฉียงเหนือเปลี่ยนเป็นตะวันตกเฉียงใต้แล้ว ไม่สามารถเดินทางกลับมาได้
ต้องคอยจนกว่าเดือน 12 (ราวเดือนพฤศจิกายน) ลมจึงจะเปลี่ยนทิศเดินทางมาได้
แต่มีหลักฐานไทยเกี่ยวกับการเดินทางกลับของทูตชุดที่ 2 ว่า ในราวเดือน 8 แรก
(กลางเดือนมิถุนายน-กลางเดือนกรกฎาคม) ของ พ.ศ. 2325 หลังจากการขึ้นครอง
ราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชราว 3 เดือน
หลวงนายฤทธิ์ อุปทูตชุดที่ 2 กลับถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ซึ่งเวลานี้ก็ดูดีสำหรับ
การเดินทางไปกลับจีน แต่เป็นไปได้ว่าทูตชุดที่ 2 กลับมาก่อน ไม่รอทูตชุดที่ 1 (วุฒิชัย
มูลศิลป์, 2559, น. 162)

จากข้อความที่คัดลอกจากผลงานวิจัยข้างต้นทั้งสี่ฉบับ ผู้เขียนได้รวบรวมวันเวลาต่าง ๆ ของเหตุการณ์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปเมืองจีน และแปลงเวลาต่าง ๆ เหล่านี้ให้เป็นวันเวลาปฏิทินสากลตามความรู้ปฏิทินไทยโบราณและปฏิทินจีนโบราณบนเว็บไซต์ปฏิทินไทยและเว็บไซต์ปฏิทินจีนดังตารางที่ 8 ต่อไปนี้

ตารางที่ 8

วันเวลาที่ได้ระบุในผลงานวิจัยทั้งของไทยและจีน

วันเวลาที่ได้ระบุในผลงานวิจัยทั้งของไทยและจีน				
	สารสิน	ตัวหนังสือ	ยหวิติงปัง	วุฒิชัย
วันออกเดินเรือ	พ.ศ. 2323, 1780	พฤษภาคม ค.ศ. 1781, 1781-5	ปีที่ 46 แห่งรัชศก เจียนหลง, 1781	วันอังคาร เดือน 7 แรม 13 ค่ำ, (วันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2324), 1781-6-19
วันถึงกวางโจว		กรกฎาคม ค.ศ. 1781, 1781-7	ปีที่ 46 แห่งรัชศก เจียนหลง วันที่ 23 เดือน 6, 1781-8-12	การเดินทางใช้เวลา 33 วัน, 1781-7-21
วันถวายเหตุต่อ กรุงปักกิ่ง			วันที่ 27 เดือน 6, 1781-8-16	
วันทรงรับสาร และอนุญาตให้ ไปปักกิ่ง			เดือน 9, หลัง 1781-10-17	
วันออกเดินทาง ไปปักกิ่ง	มกราคม พ.ศ. 2323, 1780-1			วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 ปีฉลู (วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2324), 1781-7-23

ตารางที่ 8

วันเวลาที่ได้ระบุในผลงานวิจัยทั้งของไทยและจีน (ต่อ)

วันเวลาที่ได้ระบุในผลงานวิจัยทั้งของไทยและจีน			
สารสิน	ต่วนลี่เซิง	ยฺหวี่ต้งปิง	วุฒิชัย
วันมาถึงปักกิ่ง		วันที่ 21 เดือน 12, 1782-2-3	
วันเข้าเฝ้า จักรพรรดิ		เดือนอ้าย ปีที่ 47 แห่งรัชศกเฉียนหลง, ระหว่าง 1782-2-12 ถึง 1782-3-13	ได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิ เฉียนหลงในวันเฉลิม พระชนมพรรษา, 1781-9-30
วันกลับถึงสยาม ของคณะทูต ที่เหลืออยู่ เมืองกวางโจว	พ.ศ. 2324, 1781		เดือน 8 แรก (กลางเดือนมิถุนายน – กลางเดือนกรกฎาคม) พ.ศ. 2325, 1782-6-10 ถึง 1782-7-9
วันกลับถึง กวางโจวของ คณะทูตที่ไป กรุงปักกิ่ง			วันแรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด (ตรงกับวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2325 ⁶), 1783-3-20

หมายเหตุ. แปลงตาม ปฏิทิน 2324/ค.ศ.1781, โดย มายโหรา ดูดวงออนไลน์, 2567,
(<https://www.myhora.com//ปฏิทิน/ปฏิทิน-พ.ศ.2324.aspx>), และปฏิทินจีนออนไลน์
公历和农历日期对照 (公元前 722 年—公元 2200 年), 2024,
(https://ytliu0.github.io/ChineseCalendar/index_simp.html)

⁶ ตามความรู้ปฏิทินไทยโบราณและวิธีนับวันขึ้นปีใหม่ในสมัยโบราณของไทย “วันแรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด” จะตรงกับ วันที่ 20 มีนาคม ของปี พ.ศ. 2326 หากปี พ.ศ. 2325 ไม่

จากข้อความต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมาของผลงานวิจัยข้างต้น อาจจะสรุปได้ว่า ในผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเดินทางมายังราชสำนักเฉียนหลงทั้งของจีนและของไทยนั้น ยังมีปัญหาความคลาดเคลื่อนของช่วงเวลาอยู่มากทีเดียว คือวันเวลาจะแตกต่างกันทั้งสิ้นโดยไม่ตรงกันเลยแม้แต่เรื่องเดียว แต่วันเวลาของเหตุการณ์เรื่องคณะทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปถวายเครื่องราชบรรณาการต่อราชสำนักเฉียนหลงที่กรุงปักกิ่งนั้น ย่อมจะมีเพียงแต่วันเวลาเดียวเท่านั้นที่เป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ดังนั้นจึงต้องศึกษาจากหลักฐานชั้นต้นจึงจะสามารถไขปริศนาของวันเวลาที่ถูกต้องได้ หลักฐานชั้นต้นของเรื่องนี้มีหลักฐานสำคัญ 2 หลักฐาน คือ นิราศกวางตุ้ง และจดหมายเหตุนิราศกวางตุ้งของราชวงศ์ชิง

วันเวลาที่ได้ระบุในเรื่องนิราศกวางตุ้งนั้น ก็ได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้ในเนื้อหาข้างต้นแล้ว ส่วนในพงศาวดารจดหมายเหตุนิราศกวางตุ้งของราชวงศ์ชิงได้บันทึกเรื่องคณะทูตพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ดังนี้

วันกตสัน (庚申) เดือน 7 ปีฉลู ปีที่ 46 แห่งรัชศกเฉียนหลง... (จักรพรรดิเฉียนหลง) ทรงรับทราบเรื่องพระเจ้าตากสินของสยามทรงส่งคณะทูตมาถึงกวางโจว และขอถวายเครื่องราชบรรณาการตามที่ปาเหยียนซาน (จตตกกวางตุ้ง) ส่งหนังสือมารายงาน... (高宗实录, 卷一一三七, pp. 16-19, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, p. 232)

วันฮวงเป้า (辛丑) เดือน 9 ปีฉลู ปีที่ 46 แห่งรัชศกเฉียนหลง... (จักรพรรดิเฉียนหลง) โปรดให้คณะราชทูตไทยขึ้นไปกรุงปักกิ่ง และนำเครื่องราชบรรณาการตามธรรมเนียมไปถวาย ส่วนของกำนันนอกเครื่องราชบรรณาการให้ส่งมาข้างกับนอแรดขึ้นไปถวาย... ที่เหลืออนุญาตให้นำออกขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษี... (高宗实录, 卷一一四〇, pp. 3-4, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang, 2016, p. 233)

วันกาไค้ (癸亥) เดือนอ้าย ปีเสื่อ ปีที่ 47 แห่งรัชศกเจียนหลง เจิ้งเจากษัตริย์
เขียนหัวทรงแต่งคณะทูตจำทูลพระราชสาส์นเข้ามาถวายของพื้นเมืองเป็นเครื่อง
บรรณาการ (พระจักรพรรดิเจียนหลง) ทรงพระราชทานงานเลี้ยงตามธรรมเนียม...
(高宗实录, 卷一一四九, p. 12, อ้างถึงใน Huang Chongyan & Yu Dingbang,
2016, p. 233)

ผู้เขียนจะรวบรวมและเรียบเรียงข้อความที่มีวันเวลาเกี่ยวกับเหตุการณ์เรื่องนี้
ในจดหมายเหตुरूชกาลเกาจงของราชวงศ์ชิงและแปลงให้เป็นวันเวลาปฏิทินสากลใน
ตารางที่ 9 ดังนี้

ตารางที่ 9

วันเวลาจากจดหมายเหตुरूชกาลเกาจง (จักรพรรดิเจียนหลง)

วันเวลาจากจดหมายเหตुरूชกาลเกาจง (จักรพรรดิเจียนหลง)			
วันทรงรับทราบเรื่อง	วันกตสัน เดือน 7 ปีฉลู	วันที่ 7 กันยายน	1781-9-7
คณะทูตฯมาถึง	ปีที่ 46 แห่งรัชศกเจียนหลง	พ.ศ. 2324	
กวางโจว			
วันอนุญาตให้	วันฮวงเป้า เดือน 9 ปีฉลู	วันที่ 18 ตุลาคม	1781-10-18
คณะทูตฯไปปักกิ่ง	ปีที่ 46 แห่งรัชศกเจียนหลง	พ.ศ. 2324	
วันคณะทูตฯ เข้าเฝ้า	วันกาไค้ เดือนอ้าย ปีเสื่อ	วันที่ 9 มีนาคม	1782-3-9
จักรพรรดิเจียนหลง	ปีที่ 47 แห่งรัชศกเจียนหลง	พ.ศ. 2325	

หมายเหตุ. แปลงตามปฏิทินจีนออนไลน์ 公历和农历日期对照 (公元前 722 年—公元 2200 年),
2024, (https://ytlui0.github.io/ChineseCalendar/index_simp.html)

บทสรุป

จากข้อความต่าง ๆ ที่ได้ระบุวันเวลาที่เกี่ยวกับคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเดินทางมายังราชสำนักเฉียนหลงในผลงานวิจัยทั้ง 4 เรื่อง ทั้งงานวิจัยของจีนและไทยนั้น สามารถสรุปได้ว่า ด้วยความไม่เข้าใจหรือไม่สังเกตความแตกต่างของปฏิทินโบราณที่ใช้ทั้งของไทยและของจีนในสมัยนั้น และไม่สามารถแปลงให้เป็นวันเวลาสากลที่ใช้ในปัจจุบันอย่างถูกต้องได้ จึงทำให้วันเวลาต่าง ๆ ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นี้เกิดความสับสนและผิดพลาด เช่น วันเวลาที่ได้ระบุในหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ไทย” ของศาสตราจารย์ ต้วนลี่เซิง (段立生) มีความผิดพลาดของวันออกเดินเรือของคณะทูตฯ ก็เนื่องด้วยว่า แม้ได้สังเกตความแตกต่างระหว่างเดือนปฏิทินไทยโบราณกับเดือนปฏิทินจีนโบราณ ซึ่งปกติแล้วจะห่างกันเป็นเวลาสองเดือน คือในสมัยโบราณเดือน 7 ของไทย มักจะตรงกับเดือน 5 ของจีน แต่ก็ไม่ได้แปลงเดือน 5 นี้ ให้เป็นเวลาปฏิทินสากล คือเป็นเดือน 6 อีกต่อหนึ่งตามวิธีแปลงจากวันเวลาปฏิทินจีนโบราณให้เป็นวันเวลาปฏิทินสากลที่ใช้ทั่วไปในปัจจุบันให้ตรงกับปี ค.ศ. 1781

ส่วนวันเวลาที่ได้ระบุในหนังสือเรื่อง “สัมพันธภาพจีน-ไทย” ของยูหวีตังปัง (余定邦) และเฉินซูเซิน (陈树森) นั้น มีความผิดพลาดของวันมาถึงกวางโจว ก็เนื่องด้วยไม่ได้สังเกตความเป็นปৌรณิกมาสของปีที่ 46 แห่งรัชศกเฉียนหลง ซึ่งตรงกับปี ค.ศ. 1781 นั้น จะมีเดือน 5 สองเดือนในปีนั้น ดังนั้น จึงผิดเป็นวันที่ 23 เดือน 6 เร็วกว่าวันเวลาที่จริง 1 เดือน คือวันที่ 23 เดือน 7 นอกจากนั้น ยังได้นำวันเวลาปฏิทินจีนโบราณกับวันเวลาปฏิทินสากลมาใช้ผสมกัน จึงทำให้สับสนและผิดพลาด

ส่วนวันเวลาที่ได้ระบุในบทความเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลงในความสัมพันธ์ไทย-จีน” ของวุฒิชัย มูลศิลป์ นั้น แม้วันเวลาที่ปฏิทินไทยเหล่านั้น ได้อ้างอิงจากหลักฐานชั้นต้นจากจีน คืออ้างอิงจากพงศาวดารเกาเจิงของราชวงศ์ชิงเป็นส่วนใหญ่ นั้น จะเป็นวันเวลาระบบปฏิทินไทยโบราณที่ถูกต้องแม่นยำ แต่ก็มีผลผิดพลาดของวันกลับถึงกวางโจวของคณะทูตฯ ที่ไปกรุงปักกิ่ง คือวันแรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด ได้แปลงเป็น วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2325

ซึ่งไม่ได้สังเกตว่า ตามระบบปฏิทินไทยโบราณ วันขึ้นปีใหม่จะอยู่ที่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุก ๆ ปี หาใช่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้ายไม่ ดังนั้น วันแรม 3 ค่ำ เดือน 4 ปีชวด ได้เปลี่ยนปีจากปีชวดเป็นปีชวดเกือบเป็นเวลานานถึง 12 เดือนแล้ว และอีกไม่กี่วันก็จะถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 ซึ่งจะเปลี่ยนปีเป็นปีเถาะอีกด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่ ปี พ.ศ. 2325 หากเป็นปี พ.ศ. 2326 ถึงจะถูกต้อง เพราะฉะนั้น วันกลับถึงกวางโจว ของคณะทูตชุดที่ไปกรุงปักกิ่งจะเป็นวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2326 ตรงกับวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ. 1783 (1783-3-20) ซึ่งอยู่ห่างจากวันกลับถึงสยามของคณะทูตที่เหลือนอยู่เมืองกวางโจวเกือบเป็นปีแล้ว จึงไม่ต้องสงสัยว่า ทำไมคณะทูตสองชุดจึงไม่ได้รอและกลับสยามพร้อมกัน นอกจากนั้นแล้ว วุฒิชัย มูลศิลป์ ยังอ่านนิราศ กวางตุ้งอย่างผิดพลาดด้วยโดยเข้าใจผิดว่า วันมาถึงกวางโจว คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 9 ปีชวด (วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2324) นั้น เป็นวันออกเดินทางไปปักกิ่งของคณะทูตชุดที่ไปกรุงปักกิ่ง จึงได้กล่าวอย่างผิดพลาดต่อไปว่า “จักรพรรดิเขียนหลงโปรดให้จัดงานเลี้ยงรับรองคณะราชทูต 2 ครั้ง... และได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิเขียนหลงในวันเฉลิมพระชนมพรรษา” (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2559, น. 158-159)

ส่วนหนังสือเรื่อง “จิ้มก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396” ของ สารสิน วีระผล นั้น ได้กล่าวว่า คณะทูตฯ ออกเดินเรือในปี พ.ศ. 2323 ซึ่งตรงกับปี จุลศักราช 1142 และคณะทูตได้อพยพเมืองจีนจนข้ามปีถึงปี พ.ศ. 2324 อาจเป็นเพราะว่าได้สันนิษฐานวันเวลาด้วยแหล่งอ้างอิงที่เป็นหลักฐานฝ่ายจีนที่ได้บันทึกอย่างผิดพลาดก็ได้⁷

หลังการอ่านเปรียบเทียบนิราศกวางตุ้งและเอกสารประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่ได้บันทึกเหตุการณ์ถวายพระราชบรรณาการของประเทศสยามในสมัยจักรพรรดิเขียนหลงราชวงศ์ชิง โดยเฉพาะเรื่องจดหมายเหตुरुชกาลเกาจงของราชวงศ์ชิง กับผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเดินทางมายัง

⁷ ในหนังสือพงศาวดารจีนเรื่อง “สำรวจจดหมายเหตุราชวงศ์ชิง (清通考)” ได้บันทึกไว้ว่า “รัชศกเขียนหลงปีที่ 46 เดือนอ้าย คณะทูตพระเจ้าตากสินเข้าถวายเครื่องราชบรรณาการ” ดังนั้นจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า คณะทูตได้ออกเดินเรือในรัชศกเขียนหลง ปีที่ 45 คือ ตรงกับปี พ.ศ. 2323 และอยู่ข้ามปีจนถึงปี พ.ศ. 2324

ราชสำนักเขียนหลงทั้งของจีนและของไทย และด้วยการศึกษาเรียนรู้ถึงความแตกต่างของปฏิทินโบราณที่ใช้ทั้งของไทยและของจีน และวิธีแปลงให้เป็นวันเวลาปฏิทินสากลที่ได้ใช้อย่างทั่วไปในยุคปัจจุบันนี้แล้ว จึงอาจจะสันนิษฐานและปรับปรุงวันเวลาต่าง ๆ ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมายังราชสำนักเขียนหลงในตารางที่ 10 ดังนี้

ตารางที่ 10

วันเวลาของเหตุการณ์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมายังราชสำนักเขียนหลง

วันเวลาของเหตุการณ์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมายังราชสำนักเขียนหลง				
ลำดับ	เหตุการณ์	วันเวลา	ที่อยู่คณะทูตฯ	แหล่งอ้างอิง
1	วันออกเดินเรือ	1781-6-19	สยาม	นิราศฯ
2	วันมาถึงกวางโจว	1781-7-23 ⁸	กวางโจว	นิราศฯ/วุฒิชัย
3	วันถวายเหตุต่อ กรุงปักกิ่ง	1781-8-16 หรือ 1781-8-19	กวางโจว	สัมพันธภาพ จีน-ไทย/นิราศฯ
4	วันทรงรับทราบเรื่อง คณะทูตฯ มาถึง กวางโจว	1781-9-7	กวางโจว	จดหมายเหตุ รัชกาลเกาจง
5	วันงานปั้งสือ (万寿节)	1781-9-27	กวางโจว	นิราศฯ
6	วันอนุญาตให้ไปปักกิ่ง	หลัง 1781-10-17 ⁹ หรือ 1781-10-18	กวางโจว	สัมพันธภาพ จีน-ไทย/ จดหมายเหตุ รัชกาลเกาจง

⁸ 1781-7-23 กับ 1781-6-19 จะอยู่ห่างกัน 35 วันพอดี ซึ่งตรงกับการบันทึกของนิราศกวางตั้งว่า คณะทูตมาถึงกวางโจวในวันถัดจากวันออกเดินเรือ 35 วัน

⁹ 1781-10-17 กับ 1781-8-19 จะอยู่ห่างกัน 58 วัน เป็นสองเท่าของ 27 วัน (27 ราตรี) โดยประมาณ ซึ่งตรงกับการบันทึกของนิราศกวางตั้งว่า “ให้คนเรือรีบยังนคร... นี่ทางม้ายี่สิบเจ็ดราตรี”

ตารางที่ 10

วันเวลาของเหตุการณ์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมายังราชสำนักเจียนหลง (ต่อ)

วันเวลาของเหตุการณ์คณะทูตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมายังราชสำนักเจียนหลง				
ลำดับ	เหตุการณ์	วันเวลา	ที่อยู่คณะทูตฯ	แหล่งอ้างอิง
7	วันออกเดินทางไปปักกิ่งของคณะทูตชุดที่ไปปักกิ่ง	1781-10-19	กวางโจว	นิราศฯ
8	วันมาถึงปักกิ่ง	1782-2-3	ปักกิ่ง	สัมพันธภาพจีน-ไทย
9	วันเข้าเฝ้าจักรพรรดิ	หลัง 1782-2-12 ก่อน 1782-3-13 หรือ 1782-3-9	ปักกิ่ง	สัมพันธภาพจีน-ไทย/ จดหมายเหตุรัชกาลเกาจง
10	วันกลับถึงสยามของคณะทูตชุดที่เหลื่ออยู่กวางโจว	ระหว่าง 1782-6-10 ถึง 1782-7-9	สยาม	วุฒิชัย มูลศิลป์
11	วันกลับถึงกวางโจวของคณะทูตชุดที่ไปปักกิ่ง	1783-3-20	กวางโจว	วุฒิชัย มูลศิลป์

จากตารางข้างต้น ผู้เขียนขอสรุปว่า วันเวลาต่าง ๆ ที่ค่อนข้างแม่นยำและถูกต้องของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่คณะทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีออกเดินทางไปกับถวายเครื่องราชบรรณาการต่อราชสำนักเจียนหลงของราชวงศ์ชิงเมื่อปีฉลู จุลศักราช 1143 กล่าวคือ คณะทูตฯ ออกเดินทางจากกรุงธนบุรี เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1781 (1781-6-19) และเดินทางมาถึงเมืองกวางโจวในวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1781 (1781-7-23) จึงตกหม้อได้ขอพระราชสาส์นและส่งรายงานเหตุคณะทูตสยามมาถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระจักรพรรดิเจียนหลงในวันที่

19 สิงหาคม ค.ศ. 1781 (1781-8-19) จนกระทั่งถึงวันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1781 (1781-10-18) คณะทูตฯ ก็ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้ากรุงจีนให้ไปปักกิ่ง ซึ่งเป็นเวลานานประมาณสองเดือน ในระหว่างนั้น คณะทูตฯ ได้รับคำเชิญจาก จงตงหมู่ให้เข้าร่วมวันเทศกาลบั้นสื้อ (万寿) ที่กวางโจวในวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1781 (1781-9-27) หลังจากนั้น คณะทูตสยามได้แบ่งเป็นสองชุด ชุดที่ไปปักกิ่ง ได้ออกเดินทางไปกรุงปักกิ่งในวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 1781 (1781-10-19) ถึงปักกิ่ง ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1782 (1782-2-3) ได้เข้าเฝ้าจักรพรรดิเฉียนหลงในวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ. 1782 (1782-3-9) และอยู่ปักกิ่งนานเกือบเป็นปี จนกระทั่งถึงวันที่ 20 มีนาคม ค.ศ. 1783 (1783-3-20) ได้กลับมาถึงกวางโจวอีก ส่วนชุดที่เหลืออยู่ กวางโจวนั้น เมื่อขายและชำระค่าสินค้าอับเฉาแล้วก็ร้องขอต่อเจ้าหน้าที่แห่ง ราชสำนักชิง อนุญาตให้กลับไปยังสยามโดยอาศัยลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเริ่มพัดในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ในที่สุดก็ได้กลับถึงสยามในราว เดือน 8 แรกของจุลศักราช 1143 ปีฉลู (ระหว่างกลางเดือนมิถุนายน ถึงกลางเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1782, 1782-6-10 ถึง 1782-7-9) หลังจากการขึ้นครองราชสมบัติ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชราว 3 เดือน

เอกสารอ้างอิง

- นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน. (2324). <https://vajirayana.org/นิราศพระยามหานุภาพ>
- ปราโมทย์ เครือทอง. (2551). “แฉ” แผนใช้พงศาวดารยี่ดกรงธนบุรี “ซ้ำ”. *ศิลปวัฒนธรรม*, 29(6), 79-89.
- มายโหรา ดุดวงออนไลน์. (2567). ปฏิทิน 2324/ ค.ศ. 1781. <https://www.myhora.com/ปฏิทิน/ปฏิทิน-พ.ศ.2324.aspx>
- มายโหรา ดุดวงออนไลน์. (2567). หมายเลข ปฏิทินจันทรคติไทย พ.ศ. 2567/2024. <https://www.myhora.com/ปฏิทิน/ปฏิทิน-พ.ศ.2567.aspx>
- ยุทธพงศ์ มาตยวิเศษ. (23 กรกฎาคม 2562). สำนายดี ปี เมืองเจ้า. <https://e-shann.com/สำนายดี-ปี-เมืองเจ้า/>
- พระคัมภีร์. (2564), ชื่อวัน ชื่อเดือนจันทรคติ ชื่อปีนักษัตร ภาษาบาลี. <https://prakumkrong.com/29183/>
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2559). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับจักรพรรดิเฉียนหลงในความสัมพันธ์ไทย-จีน. *วารสารราชบัณฑิตยสภา*, 41(2), 135-168.
- สารสิน วีระผล. (2548). *จัมก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396*. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2553). *จุลศักราช*. <http://http://legacy.orst.go.th/?knowledge=จุลศักราช-๑๗-มีนาคม-๒๕๕๓/>
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (28 สิงหาคม 2565). วัฒนธรรมจีนหลายพันปี ในภาษาและวรรณกรรมไทยเริ่มแรก. *มติชนสุดสัปดาห์*, ฉบับวันที่ 26 สิงหาคม - 1 กันยายน 2565. https://www.matichonweekly.com/column/article_594250
- เสมียนนารี. (21 ธันวาคม 2566). ชื่อ “วัน-เดือน” ของไทยมาจากไหน การใช้วันที่ 1,2,3... เริ่มเมื่อใด?. *ศิลปวัฒนธรรม*. https://www.silpa-mag.com/history/article_31106

- หอพระสมุดวชิรญาณ. (2462). *อธิบายนิราศพระยามหามหาภาพ*. <https://vajirayana.org/node/180>
- อุทัย ไชยานนท์. (2545). *วรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี*. น้ำฝน.
- เอกชัย โควาวิสารัช. (11 พฤศจิกายน 2566). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกู้เงิน 60,000 ตำลึง จากเมืองจีน จริงหรือไม่. *ศิลปวัฒนธรรม*, ฉบับ พฤษภาคม 2560. https://www.silpa-mag.com/history/article_42065
- PLUTO. (22 กุมภาพันธ์ 2561). ชื่อเดือนของ 'ภาษาบาลีและสันสกฤต' มีดังต่อไปนี้. <http://aboutliving.asia/ชื่อเดือนของ-ภาษาบาลีแล/>
- Chen Hui, & Xiong Tao 陈晖, 熊韬. (2012). *泰国概论*. 世界图书出版广东有限公司.
- Duan Lisheng 段立生. (2014). *泰国通史*. 上海社会科学院出版社.
- Guangzhou Foreign Language College 广州外国语学院. (1990). *泰汉词典*. 商务印书馆.
- Huang Chongyan, & Yu Dingbang 黄重言, 余定邦. (2016). *中国古籍中有关泰国资料汇编*. 北京大学出版社.
- Liang Tingnan (清) 梁廷枏. (1993). 粵道貢國說. In Luo Baoshan, & Liu Lusheng 駱寶善, 劉路生 (Eds.), *海國四說* (pp. 164-201). 中華書局.
- Xu Yu 许钰. (1958). 郑昭入貢清廷考. In Yao Nan, & Xu Yu 姚柎, 许钰 (Eds.), *古代南洋史地丛考*. (pp. 47-80). 商务印书馆.
- Yu Dingbang, & Chen Shusen 余定邦, 陈树森. (2009). *中泰关系史*. 中华书局.
- Zhang Gongjin 张公瑾. (1988). *傣族文化研究*. 云南民族出版社.
- 公历和农历日期对照 (公元前 722 年—公元 2200 年). (2024). https://ytliu0.github.io/ChineseCalendar/index_simp.html